

JE MOŽNÁ A POTREBNÁ UNIVERZÁLNA DEFINÍCIA VYLEPŠOVANIA ČLOVEKA?

Vladimír Thurzo

Abstrakt:

Vylepšovanie človeka je skutočnosťou, ktorej sa nevyhneme. Niekedy ho možno vnímať doslova ako spoločenský imperatív. Technologické zásahy, ktorým pri vylepšovaní čelí človek, však neraz vzbudzujú oprávnené obavy a otvárajú otázky, ktoré sme si doteraz nekladli. Ide nielen o výzvy antropologické, ale zásadným spôsobom aj etické. Preto je legitímna a potrebná snaha stanoviť etickú hranicu medzi dovolenými a nedovolenými zásahmi vylepšovania človeka. Tento článok si kladie otázku a zároveň dáva na ňu odpoveď, či je možné stanoviť jasnú hranicu, ktorá by bola použiteľná pre celú oblasť vylepšovania človeka.

Kľúčové slová: vylepšovanie človeka – ľudské zdravie – druhová zmena – welfare model – ľudské práva

ÚVOD

Ľudia sa pokúšajú zlepšiť svoje fyzické a duševné schopnosti už tisíce rokov, niekedy úspešne, inokedy menej. Dnes však, najmä vďaka súčasnému technologickému pokroku, stojíme na prahu revolúcie vylepšovania človeka, a to minimálne z dvoch dôvodov. Po prvé, všetky doterajšie pokusy, postupné a viac-menej skromné, sa snažili obnoviť niečo, čo sa považovalo za nedostačujúce, napríklad zrak, sluch alebo pohyblivosť. Po druhé, doteraz človek zásadným spôsobom menil externé prostredie, ktoré ho obklopovalo. Dnes však ľudia majú možnosť meniť seba samých spôsobmi, ktoré doteraz existovali prevažne v predstavách sci-fi spisovateľov. Scenáre sú rôzne, nevedno, či sa niektorý z nich reálne naplní, ale vzbudzujú obavy, nielen vzhľadom na odvážne ciele, ktoré si kladú, ale aj vďaka ideovému podhubiu, na ktorom vyrástli. Jedným z možných scenárov je posthumanizmus, podľa ktorého by sa vďaka genetickému inžinierstvu a konvergentným technológiám z ľudí stali niečo ako vedomé stroje, ktoré už navonok nebudú vyzeráť ako bežní ľudia. Je zrejmé, že ide

o výzvu, ktorá je nielen technologická a antropologická, ale najmä a úplne zásadným spôsobom etická.

1 POKUS O DEFINOVANIE VYLEPŠENIA ČLOVEKA

Dostupné definície vylepšovania človeka (*human enhancement*¹), s ktorými sa možno stretnúť, sú veľmi všeobecné, a ak by sme pomocou nich chceli stanoviť etickú hranicu medzi dovolenými a nedovolenými zákrokmi, javia sa prakticky nepoužiteľné.

Vhodnou na uvedenie do témy by mohla byť nasledovná definícia: „Vylepšovanie človeka môžeme definovať ako súbor zásahov nad rámec terapie, ktorá sa chápe ako lekárska starostlivosť potrebná na prevenciu, udržanie a obnovenie dobrého zdravia.“² Slovné spojenie „nad rámec“ už dopredu naznačuje, že tieto zásahy budú predmetom obáv, pretože sa prekračujú hranice toho, čo sa vždy uznáva za dobré, lebo je to založené na terapeutickom vzťahu lekár – pacient, teda v kontexte dobra a dôvery.

Definícia je „slovné vymedzenie pojmu uvedením jeho základných, typických znakov“.³ Cieľom definície je teda poskytnúť jasný a presný opis toho, čo daný termín znamená, a zároveň odlíšiť tak skúmanú entitu od iných entít, aby sa minimalizovala možnosť nedorozumenia alebo nejednoznačnosti. Definícia by nám teda mala pomôcť odlíšiť vylepšovacie zásahy na človeku od iných zásahov, pri ktorých si v zásade nekladíme otázku etickej dovolenosti. Ide teda o možnosť stanoviť istú etickú hranicu, ktorú by človek nemal prekročiť. Je možné vytvoriť jednu a univerzálnu definíciu, ktorou by sa dala stanoviť etická hranica, použiteľná pre celú oblasť vylepšovania človeka?

Vylepšovanie možno veľmi všeobecne definovať ako zvyšovanie hodnoty, kvality, rozsahu alebo veľkosti niečoho. Ako hovorí samotný pojem, musí

---

¹ Všeobecne akceptovaný slovenský preklad anglického *human enhancement* je „vylepšovanie človeka“ (napr. VIŠŇOVSKÝ, E. Idea „vylepšovania človeka“ z hľadiska filozofie pragmatizmu. In: *Filozofia*. 2015, roč. 70, č. 5). V nedávnej minulosti bolo možné sa stretnúť napríklad s pojmom „šľachtenie človeka“ (SITARČÍKOVÁ, Z. *O šľachtení človeka*. Trnava: Veda, 2012). Významovo najbližší anglickému originálu sa však javí práve pojem „vylepšovanie človeka“. Napríklad v taliančine sa používa „*il potenziamento umano*“, čo evokuje skôr posilňovanie. Vzhľadom na to, že pri *human enhancement* ide nielen o posilnenie niečoho už existujúceho, ale často práve o pridanie schopností, ktoré človek nemá, vylepšovanie sa javí vhodnejšie než posilňovanie.

² JUENGST, E., MOSELEY, D. Human Enhancement. In: ZALTA, E.N. ed. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2019 [cit. 07.02.2024]. Dostupné na internete: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/enhancement/>

³ ŠALING, S., IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M., MANÍKOVÁ, Z. *Veľký slovník cudzích slov*. Bratislava: Vyd. Samo, 2000, s. 239.

jednak spočívať v prechode od predchádzajúceho stavu k stavu nasledujúcemu, ktorý ešte nenastal, a musí to byť prechod k stavu, ktorý je lepší.

Vylepšovanie treba taktiež odlišiť od terapeutických zásahov, pretože v opačnom prípade by nešlo o vylepšovanie, ale iba o navrátenie do stavu zdravia. To, všeobecne vzaté, nie je z hľadiska etiky problém, práve naopak, je to dobré a vo väčšine prípadov veľmi žiaduce. Ak teda vylepšovanie nemá byť terapiou, východiskový stav nemôže byť patologický, ale musí to byť stav, ktorý považujeme za normálny, za štandardný, z ktorého sa vychádza, čiže stav zdravia. A tu vyvstáva prvý problém. Čo je to vlastne zdravie?

Podľa Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO): „Zdravie je stav úplnej telesnej, duševnej a sociálnej pohody a nielen neprítomnosť choroby alebo postihnutia.“⁴ Dôležité je aj pokračovanie, že právo na rozvoj, ochranu a obnovu zdravia patrí medzi základné ľudské práva. Definícia zdravia sa síce javí pojmovovo dostatočná, ale zároveň tak všeobecná, že ak by sme ju chceli aplikovať na svetovú populáciu, tak veľká časť ľudí na Zemi sa nebude cítiť zdravá.

Ak by sme postupovali striktnie podľa definície WHO, stav zdravia je subjektívny a kultúrne i geograficky variabilný. V jednej krajine a kultúre môžu byť napríklad nízky vzrast, relatívne nižšia inteligencia, menšia fyzická sila a podobne stavmi, ktoré nebudú považované za normálne, a teda sa nebudú považovať za symptómy zdravého človeka. V inej krajine a kultúre, naopak, môžu byť tie isté úrovne považované za štandardné.

K zdraviu nestačí ani absencia choroby, ale súvisí s pohodou vo fyzickej, psychickej a sociálnej oblasti, ktoré sú medzi sebou úzko vzájomne prepojené. V angličtine to vyjadrujú širšie pojmy: *well-being* na vyjadrenie zdravia v zmysle pohody a *bad-being* – choroby ako nepohody (podobne v taliančine *ben-essere* a *mal-essere*). Problém však je, čo sa vlastne myslí pod pojmami pohoda a nepohoda. Človek sa môže „cítiť dobre“ a nebyť zdravý a naopak, môže byť zdravý a „cítiť sa zle“.

Druhá ťažkosť súvisí s tzv. medikalizáciou života. V súčasnosti sledujeme výrazný proces, zasahujúci celú oblasť života, keď sa medicína nevolá na scénu len vtedy, keď je človek chorý, ale aj keď sa chce mať „lepšie“, hoci objektívne ho možno považovať za zdravého. Napríklad človek, ktorý je celkovo zdravý, ale je plešatý, sa môže „cítiť“ veľmi zle a chcel by svoj stav zlepšiť alebo úplne zdravá žena môže požiadať o augmentáciu poprsia, aby sa „cítala“ lepšie. Ako hovorí Daniel Callahan: „Medicína sa stáva cestou k rozšíreniu ľudských možností a môže sa zmeniť na súbor neutrálnych techník, ktoré má jedinec voľne

---

⁴ WORLD HEALTH ORGANIZATION. Constitution of the World Health Organization. 45th edition. In: *WHO.int* [online], s. 1 [cit. 7.2.2024]. Dostupné na internete: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/publications/basic-documents-constitution-of-who-179f0d3d-a613-4760-8801-811dfce250af.pdf?sfvrsn=e8fb384f_1&download=true

k dispozícii a ktoré podliehajú iba ekonomickým obmedzeniam.“⁵ Postupne sa vžíva nová koncepcia, tzv. *medicine on demand*, čiže medicína na požiadanie. Intervenciu medicíny do života človeka už teda nevnímame iba z perspektívy uzdravenia z choroby, čiže prechodu zo stavu patologického do stavu normálneho, ale stále viac v zmysle zmeny od normálneho k optimálnemu.⁶

Moderné vedy, najmä genetika, posúvajú hranice medzi zdravím a chorobou ešte ďalej. Už nestačí, aby sa za zdravého považoval ten, kto aktuálne nemá žiadnu chorobu, ale pomaly sa vyžaduje, aby nemal ani genetickú predispozíciu k chorobe. Tým sa koncept zdravia stáva ešte nepresnejším a nejasnejším. Táto postupná a stále výraznejšia subjektívizácia pohľadu na zdravie spôsobuje, že sa stáva zložitým rozpoznať neterapeutický rozmer zákroku. Ako poznamenáva talianska bioetička Laura Palazzani: „Pomaly sa všetko môže stať chorobou.“⁷

Presná hranica medzi zdravím a patológiou sa teda javí ťažko definovateľná a ide skôr o šedú zónu s dosť nejasnými parametrami. Potom je ťažké odlíšiť vylepšovacie zásahy od terapeutických. Z hľadiska etiky je ale zásadný rozdiel medzi vylepšovaním a terapiou. Terapeutické zásahy patria k inherentným cieľom medicíny, čo sa o vylepšovaní s rovnakou istotou nedá povedať, napriek tomu, že súčasný komerčno-finančný a spoločensko-kultúrny kontext môže presviedčať o opaku...

Etické hľadisko je pri vylepšovaní človeka kľúčové a nemožno sa ho v žiadnom prípade vzdať, pretože v konečnom dôsledku by sa všetko dalo zúžiť len na otázku ekonomickej dostupnosti. Jednou z bežných argumentačných stratégií, ktorá sa používa na podporu vylepšovania, je zdôrazňovanie kontinuity medzi novými, „kontroverznými“ metódami vylepšovania a starými, akceptovanými spôsobmi zlepšovania ľudských schopností. V tejto myšlienkovvej linii sú potom

⁵ CALLAHAN, D. ed. Cíle medicíny. Hledání nových priorit. Závěreční zpráva mezinárodního multicentrického výzkumného projektu. In: *Medicínska etika & bioetika*. 1997, roč. 4, č. 1, s. 6.

⁶ Moderná medicína neraz opúšťa svoj hlavný cieľ, ktorým je liečiť pacientov, a stáva sa inštrumentálnou disciplínou, ktorej hlavným cieľom je plniť želania namiesto zmierňovania utrpenia a liečby chorôb. Jedným z najvýraznejších príkladov tejto premeny je estetická chirurgia. Keď sa medicína vzdá svojho primárneho cieľa a iba plní želania, stáva sa obyčajnou firmou. Tento typ premeny nie je nezákonný, ale vo veľkej miere sa tým stratí poňatie medicíny ako inštitúcie s morálnym rozmerom, ktorý je založený na dôvere medzi pacientom a lekárom. Lekár, ktorý napríklad ponúka iba estetické zákroky, čelí z etického hľadiska problematickej otázke, nakoľko sa ešte identifikuje ako ten, kto lieči. Eticky konať znamená v prípade medicíny nielen, ale predovšetkým, konať v záujme pacienta. Je preto namieste otázka, či lekár, ktorý ponúka iba estetické zákroky, skutočne koná v záujme pacienta. Záujem pacienta a morálna integrita medicíny sú ohrozené, ak medicína urobí z plnenia želania svoju hlavnú úlohu. (MAIO, G. Medizin auf Wunsch? In: *DMW – Deutsche Medizinische Wochenschrift* [online]. 2007, roč. 132, č. 43.)

⁷ PALAZZANI, L. *Il potenziamento umano. Tecnoscienza, etica e diritto*. Torino: G. Giappichelli Editore, 2015, s. 20-21.

logické otázky: „V čom sa užívanie modafinilu zásadne líši od pitia dobrého čaju? V čom sa morálne líši od toho, keď si doprajete plnohodnotný spánok? Nie sú topánky druhom vylepšenia nôh a oblečenie vylepšením našej pokožky? (...) V istom zmysle možno všetky technológie považovať za vylepšenie našich prirodzených ľudských schopností, ktoré nám umožňujú dosiahnuť určité účinky, ktoré by si inak vyžadovali väčšie úsilie alebo by boli úplne nad naše sily.“⁸ Takýto široký výklad vylepšovania sa stáva nepoužiteľným pri diskusiách na etické témy. Ide viac-menej o uvažovanie v duchu: je to technicky možné a vedie to k zlepšeniu? Potom to treba vykonať. Už sv. Pavol však konštatuje: „Všetko smiem. Ale nie všetko osožím.“ (1 Kor 6,12). Dejiny dosvedčujú, že ak sa technické možnosti úplne uvoľnia od etickej väzby, v konečnom dôsledku sa to dramaticky obráti proti človeku.

Aj Nick Bostrom a Julian Savulescu, jedni z hlavných protagonistov transhumanizmu⁹, uznávajú, že tí, ktorí si kladú otázky etického charakteru, sa musia brániť podobnému inflačnému výkladu vylepšovania a niekde vytýčiť hranicu, aby sa odlišili nové typy vylepšení od nepopierateľného používania bežných ľudských vymožeností a väčšiny medicínskych zákrokov.¹⁰

Na nasledujúcich riadkoch predstavím niekoľko rôznych prístupov k vymedzeniu pojmu vylepšovanie človeka, čo by malo viesť k stanoveniu jasnejšej hranice medzi dovolenými a problematickými zásahami.

2 ZMENA DRUHU AKO ETICKÁ HRANICA VYLEPŠOVANIA

Nick Bostrom a Julian Savulescu tvrdia, že ak chceme stanoviť hranice medzi problematickými a nezávadnými zásahmi, je potrebné „po prvé, uviesť, čo sa považuje za vylepšenie – popis, ktorý musí byť primerane zrozumiteľný a nie svojvoľný, zachytávajúci niečo, čo by sa dalo hodnoverne považovať za druh. Po druhé, vzhľadom na takýto výklad je potrebné preukázať,

⁸ SAVULESCU, J., BOSTROM, N. eds. *Human enhancement*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 2.

⁹ Podľa Bostroma transhumanizmus je „(1) intelektuálne a kultúrne hnutie, ktoré presadzuje možnosť a vhodnosť zásadného zlepšenia podmienok ľudstva aplikovaním rozumu, najmä vďaka vývoju a sprístupneniu technológií na odstránenie starnutia a výrazné zvýšenie intelektuálnych, fyzických a psychologických schopností človeka; (2) štúdium dôsledkov, prísľubov a potenciálnych nebezpečenstiev spojených s použitím technológií, ktoré nám umožnia prekonať základné ľudské obmedzenia, a s tým súvisiace štúdium etických otázok, ktoré sa týkajú vývoja a používania takýchto technológií. Transhumanizmus možno považovať za rozšírenie humanizmu, z ktorého čiastočne vychádza.“ (BOSTROM, N. *The Transhumanist FAQ* [online]. World Transhumanist Association, 2003, s. 4 [cit. 10.10.2021]. Dostupné na internete: <https://www.nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf>)

¹⁰ SAVULESCU, BOSTROM. eds., *Human enhancement*, s. 3.

že sa sleduje morálne relevantný rozdiel.¹¹ Popis vylepšovania má teda byť jednak dostatočne jasný a zároveň etická diskusia má podľa nich zmysel až vtedy, ak ide o druhovú zmenu, ktorá nie je iba plynulým a prirodzeným vývojom istej schopnosti.

Čo v tomto prípade znamená druhová zmena? Z ďalšieho textu vyplýva, že autori majú na mysli druh ako najnižšiu taxonomickú kategóriu. Potom podľa nich nemá význam etická diskusia, ak nedochádza k zmene druhu, čiže konkrétne k zmene *homo sapiens* na nový druh. Bude to však ešte stále ľudský druh? Nie nevyhnutne. Nick Bostrom totiž považuje transhumanizmus za „spôsob uvažovania o budúcnosti, ktorý vychádza z predpokladu, že ľudský druh vo svojej súčasnej podobe nepredstavuje koniec nášho vývoja ale skôr jeho relatívne skorú fázu“.¹² A ďalej: „je užitočné hovoriť o možných budúcich bytostiach, ktorých základné schopnosti tak radikálne prevyšujú schopnosti súčasných ľudí, že podľa našich terajších štandardov už nie sú jednoznačne ľudské. Štandardný výraz pre takéto bytosti je 'posthumánny'“.¹³

Na základe tohto popisu by bolo možné nazvať vylepšovaním človeka tie zásadné zmeny, ktoré menia ľudskú bytosť na posthumánnu, čo by prinášalo podstatnú zmenu ľudského druhu a kompromitovalo dôstojnosť človeka. Podľa môjho názoru by takýto typ zásahov nemal byť dovolený a týmto spôsobom vymedzený pojem vylepšovania človeka považujem za neakceptovateľný.

3 WELFARISTICKÝ PRÍSTUP K VYLEPŠOVANIU

Julian Savulescu, Anders Sandberg a Guy Kahane navrhujú tzv. Welfare model vylepšovania, ktorý sa zakladá na rozlišovaní medzi funkčnými vylepšeniami a celkovým zlepšením života. Funkčné vylepšovanie sa týka niektorej schopnosti alebo sily (napr. zraku, inteligencie, zdravia a pod.), aby daná funkcia „poskytovala viac“ než to, čo bežne poskytuje alebo dosahuje. Viac nemusí vždy zodpovedať lepšiemu a nie všetky funkčné zlepšenia sú pre ľudí nevyhnutne dobré. Niekedy môže byť žiaduce aj znižovanie. Vtedy ide o tzv. „subtraktívne“ zásahy zamerané na oslabenie danej schopnosti alebo funkcie, čo môže podľa autorov prispieť k zvýšeniu individuálneho blaha.¹⁴ Preto na rozdiel

¹¹ SAVULESCU, BOSTROM. eds., *Human enhancement*, s. 3.

¹² BOSTROM, *The Transhumanist FAQ*, s. 4.

¹³ BOSTROM, *The Transhumanist FAQ*, s. 5.

¹⁴ Autori spomínajú istú Ashley, dievča, ktoré sa narodilo s tzv. statickou encefalopatiou, vážnym postihnutím mozgu, v dôsledku ktorého nebolo schopné chodiť, hovoriť, jesť, sedieť ani sa prevracať a ktorého rodičia chceli zabrzdiť jej rast pomocou hormonálnej terapie s cieľom zlepšiť jej kvalitu života. Ashleini rodičia okrem iného napríklad tvrdili, že jej menší vzrast by uľahčil nosenie, čo by jej umožnilo plnohodnotnejšie sa zúčastňovať na činnostiach

od funkčného modelu sa pozerá skôr na celkové zlepšenie života, keď sa berú do úvahy vplyvy zmien na ľudský život ako celok a vylepšenia sa týkajú celkového blaha človeka.¹⁵ Savulescu et. al. potom navrhujú welfaristickú definíciu ľudského vylepšenia, ktorá zahŕňa akúkoľvek zmenu v biológii alebo psychológii človeka, ktorá zvyšuje šance viesť dobrý život v príslušnom súbore okolností.¹⁶

Tento model má veľa slabín. Pascal Corby namieta, že jednak neponúka realistickú víziu skutočného ľudského dobra a rozvoja a okrem toho dobru nepriзнаva žiadny podstatný alebo normatívny obsah. Savulescu et. al. sa odvolávajú na určité dobrá a hodnoty alebo vlastnosti, ktoré sú podľa nich univerzálne a považované za cenné pri všetkých autentických koncepciách dobra. Treba si však položiť otázku, na základe čoho sa o týchto dobrách rozhoduje. Prečo si vybrať práve tieto dobrá a vynechať iné, ktoré sa za také tradične uznávajú, ako napríklad dobro každého života, ktoré treba chrániť, dobro výchovy a vzdelávania detí, dobro viery a poznania pravdy o Bohu? A kto rozhoduje o tom, čo je dobro? Je zrejmé, že v týchto koncepciách vládne veľký relativizmus a subjektivismus.¹⁷

Nedávne Magistérium sa v kontexte génovej manipulácie s veľkou vážnosťou pýta: „Kto by mohol určovať, ktoré modifikácie možno považovať za pozitívne a ktoré nie, alebo aké by mali byť medze individuálnych žiadostí o domnelé vylepšenie, ak by nebolo konkrétne možné vyhovieť prianiu každého jednotlivého človeka? (...) akákoľvek odpoveď na tieto otázky by sa v každom prípade odvodzovala od ľubovoľných a sporných kritérií (...) takáto perspektíva zásahov by skôr či neskôr ohrozovala spoločné dobro a uprednostňovala by prevahu vôle niektorých nad slobodou ostatných.“¹⁸

Vo svetle uvedeného textu inštrukcie *Dignitas personae*, ale najmä vzhľadom na vágnosť, subjektivismus a relativizmus takto definovaného vylepšovania človeka ťažko možno považovať tento koncept za použiteľný.

---

každodenného života. (SAVULESCU, J., SANDBERG, A., KAHANE, G. Well-Being and Enhancement. In: KAHANE, G., SAVULESCU, J., TER MEULEN, R. eds. *Enhancing Human Capacities*. [s.l.]: Blackwell, 2001, s. 6.) Nehodnotím uvedenú motiváciu a spôsob liečby, tento prípad uvádzajú autori ako príklad tzv. subtraktívnych zásahov.

¹⁵ SAVULESCU, SANDBERG, KAHANE, Well-Being and Enhancement, s. 3.

¹⁶ SAVULESCU, SANDBERG, KAHANE, Well-Being and Enhancement, s. 7.

¹⁷ CORBY, P. *The Hope and despair of human bioenhancement: a virtual dialogue between the Oxford transhumanists and Joseph Ratzinger*. Eugene, Oregon: Pickswick Publications, 2019, s. 25-26.

¹⁸ KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY. *Dignitas personae*, inštrukcia o niektorých otázkach bioetiky. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009, č. 27.

4 PRIRODZENÉ VS. NEPRIRODZENÉ ZÁSAHY

Iným prístupom k vymedzeniu pojmu vylepšovanie a následne stanovenie etickej hranice medzi dovoleným a nedovoleným by mohla byť cesta cez prirodzené vs. neprirodzené zásahy. Zdá sa, že z etického hľadiska toto by mohol byť jeden zo spôsobov, ako určiť latku, ktorú už nemožno podliezť bez toho, aby človek konal neeticky. Praktická uplatniteľnosť tejto koncepcie je však otázná. Problém vonkoncom nie je v tom, že teológia nevie povedať, čo je prirodzenosť a prirodzené. Práve naopak, prirodzenosť, prirodzený, prirodzený zákon a pod. sú pojmy veľmi dobre prepracované a ukotvené aj preto, že sa vyvíjali v rámci kristologickej diskusie. Problém je skôr na strane sekulárnej etiky. Vo svetle súčasného smerovania filozofického a etického diskurzu, ktorý spochybnil základné kategórie, ako sú prirodzenosť a pohlavie a nahrádza ich sociálnymi konštruktami (napríklad rod/*gender*), sa pojem prirodzenosť prakticky nepoužíva a javí sa obsolentným. Preto je veľmi otáznne, či je ešte vôbec do diskusie použiteľný. Chýbal by v nej totiž jasne definovaný spoločný východiskový bod.

Okrem toho problém spočíva aj v tom, že rozlišovanie medzi prirodzenými a neprirodzenými zásahmi môže výrazne závisieť od kultúrneho, resp. náboženského kontextu. Napríklad profesor Ryuichi Ida z univerzity v Kjóto (Japonsko) rozlišuje medzi „prirodzeným zlepšením“, ku ktorému možno dôjsť tréningom alebo štúdiom, a „neprirodzeným zlepšením“, ktoré môže byť napríklad výsledkom užívania anabolických steroidov. Ida vraví, že Japonci rešpektujú názor a stav „ako to je“. Vylepšovanie človeka, tak ako ho vníma západná kultúra, podľa neho nie je prípustné, pretože závisí od instrumentalistického alebo dualistického pohľadu na človeka a podporuje ho. Z jeho pohľadu nie sú morálne podozrivé iba novodobé vylepšovacie zásahy ako genetické inžinierstvo, ale problematická je aj veľká časť toho, čo dnes ľudia na Západe považujú za bežnú terapeutickú medicínu.¹⁹

Preto sa javí, že pojem prirodzené ako teoretický nástroj a výdobytok kultúry založenej na kresťanstve je v kontexte globálnej diskusie ťažko použiteľný.

---

¹⁹ Problém spočíva v rôznych pohľadoch kultúr. Východná medicína má podľa Ryuichi Idy základný princíp v obnovení rovnováhy tela a duše. Všetky choroby pochádzajú z nerovnováhy pacienta. Tento typ medicíny nepraktizuje ani veľké operácie, ako sú transplantácie orgánov alebo operácie mozgu. Východná medicína vníma stavy, ktoré by si mohli vyžadovať takéto zákroky, ako prirodzené, jednoducho ako dôsledok ľudskej smrteľnosti a podľa toho vidí, že takýto pacient vstupuje do fázy návratu k prírode, t. j. do fázy umierania. (IDA, R. Should We Improve Human Nature? An Interrogation from an Asian Perspective. In: Savulescu, J., Bostrom, N. (eds.). *Human enhancement*. Oxford: Oxford University Press, 2009.)

5 ĽUDSKÁ DÔSTOJNOSŤ A NOVÉ ĽUDSKÉ PRÁVA

Na strane odporcov transhumanizmu sa vytvorila pomerne kompaktná skupina, ktorá zastáva názor, že vylepšovanie človeka je proti ľudskej dôstojnosti. Títo odporcovia síce svorne zastrešujú svoj nesúhlas plášťom ľudskej dôstojnosti, ale vychádzajú z pomerne rozdielnych pozícií. Eric Juengst ich kriticky rozdeľuje do dvoch táborov, ľavého a pravého, čím jeho hodnotenie nadobúda dosť ideologický nádych. Argumentácia týchto autorov sa snaží byť vedecká, s presahom do práva, vrátane medzinárodného, čo podľa môjho názoru ešte nie je dôvod na ideologizáciu ich názorov. Názory niekoho, kto sa domnieva, že isté zásahy budú ohrozením ľudskej dôstojnosti a závažným porušením ľudských práv, azda ešte nemusia byť automaticky vnímané ako prejav ideológie.

Do pravého názorového spektra boli Juengstom zaradení napríklad Georg Annas, Leon Kass a Francis Fukuyama a na ľavej strane uvádza ako príklad Billa McKibbena a Brucea Jenningsa. Juengst kriticky hodnotí všetkých týchto odporcov tvrdiac, že sa „spoliehajú na súbor morálnych modlárskeho predpokladov o biologickej taxonómii, ktoré sú v konečnom dôsledku chybnéjšie ako prírodovedecký esencializmus a navyše sú zbytočné“²⁰. V Juengstovom generalizujúcom hodnotení týchto autorov, okrem zjavnej irónie, presakuje konštruktivistická relativizácia toho, čo zahrňame pod pojem ľudská prirodzenosť.

Mnoho diskusií na tému vylepšovania sa zastaví na výhrade, že budú porušené ľudské práva, ktorých základom je ľudská dôstojnosť. Pre nás, teológov, je ľudská dôstojnosť úplne zásadný pojem, ktorý odvodzujeme od skutočnosti, že človek je stvorený na Boží obraz. Pre sekulárnych filozofov a etikov, ktorí tiež tento pojem využívajú, nemá však také pevné ukotvenie. Vyplýva z neho skôr istá, konsenzom dosiahnutá množina práv, ktoré sa môžu líšiť v závislosti od toho, o aké zásahy ide.

Ako príklad možno uviesť jednu z najviac a najrýchlejšie sa rozvíjajúcich vylepšovacích aplikácií, rozhranie mozog-počítač (*brain-computer interface*, ďalej aj len BCI), ktorá na jednej strane ponúka obrovské možnosti použitia v zdravotníctve a v armáde, no na druhej strane vyvoláva veľké obavy. Vďaka BCI aplikáciám je v súčasnosti snaha rozšíriť a do legislatívy dostať nové práva, konkrétne právo na mentálnu integritu a právo na mentálnu intimitu. Napríklad štát Čile vložil tzv. neuro-práva do svojej ústavy.²¹ Aj na tomto príklade možno

²⁰ JUENGST, E. What's Taxonomy Got to Do with It? 'Species Integrity', Human Rights, and Science Policy. In: Savulescu, J., Bostrom, N. (eds.). Human enhancement. Oxford: Oxford University Press, s. 44.

²¹ Spoločenskými spúšťačmi v procese tvorby neuro-práv boli najmä prípady viacerých osôb, ktoré sa stotožnili so svojím BCI tak, že nevedeli bez neho žiť. Alarmujúci bol prípad Rity

ilustrovať, ako sa ťažisko diskusie o vylepšovaní človeka postupne presúva ku konkrétnym aplikáciám a vyúsťuje do tvorby regulácie, ktorá by ochránila človeka pred nežiaducimi dôsledkami daných aplikácií.

ZÁVER

Aké je teda riešenie? Pre akademické účely je, samozrejme, možné diskutovať ďalej, čo ešte nie je, resp. čo už je vylepšovaním. Ak sa ale pozeráme na dobro človeka, treba jasne povedať, čo už je za etickou hranicou. Taktiež je potrebné dopredu upozorniť na možné riziká vylepšovacích zásahov, ktoré prekračujú bezpečnú a únosnú mieru.

Na uvedených koncepciách vylepšovania človeka je možné demonštrovať, že je veľmi problematické, či skôr nemožné, stanoviť jednu všeobecnú definíciu vylepšovania, ktorá by bola dostačujúca pre všetky typy a oblasti, ktoré prichádzajú do úvahy.²² Jednotlivé oblasti, resp. možno až jednotlivé technologické zásahy, je potrebné z hľadiska etiky posudzovať individuálne a zvažovať možné riziká.

Podľa Philipa Tarasku z Duquesne University (Pensylvánia, USA) je potrebné posudzovať vylepšovanie človeka na základe troch kritérií: typ, stupeň a kontext.

Typ súvisí so štyrmi formami vylepšovania: kognitívnou, fyzickou, emocionálnou a morálnou. Dobrým príkladom na pochopenie vplyvu typu na morálne posúdenie je jedna z fyzických foriem, genetické vylepšovanie. Je veľký rozdiel, či by sa vylepšovanie robilo na somatických alebo na zárodočných bunkách. Kým somatické bunky ovplyvnia iba nositeľa vylepšenia, zárodočné budú mať vplyv aj na generácie po ňom.

Vplyv stupňa je dobre viditeľný pri kognitívnych zosilňovačoch. Niektoré sa používajú pri terapii bežných diagnóz, čo je z hľadiska etiky úplne v poriadku a nevnímame to ako vylepšovacie zásahy. Akonáhle sa však použijú vo väčšej koncentrácii, situácia sa môže z hľadiska etiky významne zmeniť. Rozdiel je napríklad užiť určitú dávku na liečenie choroby, čo vnímame ako terapiu, a použiť

Leggettovej, Austrálčanky, ktorej experimentálny mozgový implantát zmenil nielen kvalitu a chápanie života, ale aj jej vlastnej osoby. Vďaka predbežnému varovaniu prichádzajúcemu zo zariadenia mohla užívať lieky, ktoré zabránili vzniku epileptických záchvatov. Po niekoľkých rokoch bol z dôvodu chýbajúcich financií Leggettovej implantát proti jej vôli odstránený. Aj po rokoch sa cíti sklúčená, ak sa zavedie reč na obdobie, keď mohla implantát používať. Opakovane deklaruje, že sa so zariadením „zjednotila“. Stalo sa jej súčasťou a jeho odstránenie pre ňu predstavuje formu modifikácie vlastného „ja“, akoby časť jej osoby zomrela. (HAMZELOU, J. A brain implant changed her life. Then it was removed against her will. In: MIT Technology Review [online] [cit. 21.06.2023]. Dostupné na internete: <https://www.technologyreview.com/2023/05/25/1073634/brain-implant-removed-against-her-will/>)

²² K podobnému názoru dospela aj Zuzana SITARČÍKOVÁ, O šľachtení človeka.

ten istý prostriedok v niekoľkonásobne vyššej koncentrácii, čo zabezpečí zdravému subjektu bdelosť na desiatky hodín. Tento druhý zásah určite nebude vnímaný ako terapeutický, ale ako vylepšovací, ktorý mu zlepši určitú schopnosť vysoko nad bežnú úroveň.

Tretí faktor je kontext. Z hľadiska etiky je veľký rozdiel, či nejaký prostriedok použije študent, aby si zlepšil študijné výsledky, alebo či to má ochrániť život alebo zdravie vojaka nasadeného v ostrej bojovej operácii.²³

Som presvedčený, že toto je najlepší prístup, ako hodnotiť vylepšovanie človeka. Sporiť sa o slová a významy sa dá neustále, ale v konečnom dôsledku ide o to, ako sa postaviť ku konkrétnym vylepšovacím zásahom z hľadiska etiky. Jednotlivé pojmy sa dajú teoreticky definovať a následne spochybňovať ale nakoniec je potrebné s nevyhnutnou dávkou zdravého rozumu zhodnúť sa na etickej hranici, ktorú by človek vo vlastnom záujme nemal prekročiť.

Použitá literatúra

BOSTROM, Nick. *The Transhumanist FAQ* [online]. 2.1. vyd. World Transhumanist Association, 2003 [cit. 10.10.2021]. Dostupné na internete: <https://www.nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf>

CALLAHAN, Daniel. ed. Ciele medicíny. Hľadání nových priorit. Závěreční zpráva mezinárodního multicentrického výzkumního projektu. In: *Medicínska etika & bioetika*. 1997, roč. 4, č. 1, s. 3-19. ISSN 1335-0560.

CORBY, Paschal. *The Hope and despair of human bioenhancement: a virtual dialogue between the Oxford transhumanists and Joseph Ratzinger*. Eugene, Oregon: Pickswick Publications, 2019. ISBN 978-1-5326-5394-0.

HAMZELOU, Jessica. A brain implant changed her life. Then it was removed against her will. In: *MIT Technology Review* [online] [cit. 21.06.2023]. Dostupné na internete: <https://www.technologyreview.com/2023/05/25/1073634/brain-implant-removed-against-her-will/>

IDA, Ryuichi. Should We Improve Human Nature? An Interrogation from an Asian Perspective. In: *Savulescu, J., Bostrom, N. (eds.). Human enhancement*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 59-70. ISBN 978-0-19-155960-0.

JUENGST, Eric. What's Taxonomy Got to Do with It? 'Species Integrity', Human Rights, and Science Policy. In: *Savulescu, J., Bostrom, N. (eds.). Human enhancement*. Oxford: Oxford University Press, s. 43-58. ISBN 978-0-19-155960-0.

JUENGST, Eric, MOSELEY, Daniel. Human Enhancement. In: ZALTA, Edward N. ed. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Summer 2019. vyd. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2019 [cit. 07.02.2024]. Dostupné na internete: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/enhancement/>

KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY. *Dignitas personae, inštrukcia o niektorých otázkach bioetiky*. Prvé vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009. Dokumenty Svätej stolice. ISBN 978-80-7162-768-5.

²³ TARASKA, P.A. *How Can the Use of Human Enhancement (HE) Technologies in the Military Be Ethically Assessed?* [online]. 2017, s. 63-69 [cit. 7.2.2024]. Dostupné na internete: <https://dsc.duq.edu/etd/148>

- MAIO, Giovanni. Medizin auf Wunsch? In: *DMW – Deutsche Medizinische Wochenschrift* [online]. 2007, roč. 132, č. 43, s. 2278-2281. ISSN 0012-0472, 1439-4413. DOI: 10.1055/s-2007-991642
- PALAZZANI, Laura. *Il potenziamento umano. Tecnoscienza, etica e diritto*. Torino: G. Giappichelli Editore, 2015. ISBN 978-88-921-5798-9.
- SAVULESCU, Julian, BOSTROM, Nick. eds. *Human enhancement*. Oxford: Oxford University Press, 2013. ISBN 978-0-19-155960-0.
- SAVULESCU, Julian, SANDBERG, Anders, KAHANE, Guy. Well-Being and Enhancement. In: KAHANE, Guy, SAVULESCU, Julian, TER MEULEN, Ruud. eds. *Enhancing Human Capacities*. [s.l.]: Blackwell, 2001, s. 3-18.
- SITARČÍKOVÁ, Zuzana. *O šľachtení človeka*. Trnava: Veda, 2012. ISBN 978-80-8082-560-7.
- ŠALING, Samo, IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, Mária, MANÍKOVÁ, Zuzana. *Veľký slovník cudzích slov*. 2., revidované a dopl. vyd. Bratislava: Vyd. Samo, 2000. ISBN 978-80-967524-6-1.
- TARASKA, Philip Andrew. *How Can the Use of Human Enhancement (HE) Technologies in the Military Be Ethically Assessed?* [online]. 2017 [cit. 23.10.2023]. Duquesne Scholarship Collection. Dostupné na internete: <https://dsc.duq.edu/etd/148>
- VIŠŇOVSKÝ, Emil. Idea „vylepšovania človeka“ z hľadiska filozofie pragmatizmu. In: *Filozofia*. 2015, roč. 70, č. 5, s. 343-355.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION. Constitution of the World Health Organization. 45th edition. In: *WHO.int* [online] [cit. 24.04.2023]. Dostupné na internete: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/publications/basic-documents-constitution-of-who179f0d3d-a613-4760-8801-811dfce250af.pdf?sfvrsn=e8fb384f_1&download=true

Is a Universal Definition of Human Enhancement Possible and Needed?

Summary:

Human enhancement is a reality that cannot be avoided. Sometimes it can be seen literally as a social imperative. However, the technological interventions that humans face in enhancement often raise legitimate concerns and questions that we have not yet asked. These challenges are not only anthropological, but also fundamentally ethical. It is therefore legitimate and necessary to attempt to draw an ethical line between permissible and impermissible human enhancement interventions. This article asks and answers the question of whether it is possible to draw a clear boundary that is applicable to the entire field of human enhancement.

Key words: *human enhancement – human health – human species change – welfare model – human rights.*

Doc. ThDr. Ing. Vladimír Thurzo, PhD.
Comenius University Bratislava
Faculty of Roman Catholic Theology
Of Cyril and Methodius
Department of Systematic Theology